

Творчість

УДК 821.161

Марія Моклиця

У пошуках реалізму: проза Олени Пчілки

У статті йдеться про техніку реалістичного наративу у прозі Олени Пчілки. Пропонується розглянути наративні особливості прози письменниці через метод екзистенційного психоаналізу, представлений концепцією Ірвіна Ялома: принцип «тут і тепер». Найбільш переконливі твори реалізму – це ті, події і героїв яких не можна посунути в часі і просторі, бо вони укорінені в світі «тут і тепер». У більшості випадків правда реалістів корелювалася з викриттям недосконалої реальності, її соціальних інституцій, і лише одиниці намагалися вирішувати питання правди як фундаментальної екзистенційної проблеми на рівні психології персонажа. Саме до таких авторів належить Олена Пчілка. Свідома настанова на опанування техніки зображення «тут і зараз» дає підстави вважати Олену Пчілку першопрохідцем реалізму, письменницею, яка, не пориваючи з традицією романтичного наративу, змогла досягти невимушеного об'єктивованого зображення, ефекту присутності, що викликає довіру до оповідача і до створеного ним світу.

Ключові слова: наратив, реалізм, екзистенціалізм, психоаналіз, проза Олени Пчілки.

Проза Олени Пчілки, без сумніву, належить реалізмові, що й засвідчили нечисленні студії різних років до М. Легкого, який вкотре наголосив, що її проза «не виходить за межі реалістичного стилю», а «Твори письменниці привносять в українську літературу свіжий струмінь європеїзації...» [3, с. 491]. Але питання, де саме її місце посеред твердої ієрархії митців, які це явище творили, що саме треба числити як її заслугу в розвої реалізму, який варіант реалізму вона презентує і якими творами, - все ще залишається питанням. Поки що і при найбільш поблажливому підході доробок Олени Пчілки позиціонується як творчість письменниці другого ряду, роль якої в літературі явно підпорядковується ролі матері першорядного класика. Отож питання варто загострити: якби Олена Пчілка не була матір'ю Лесі Українки, яке б місце вона посіла в історії української літератури?

Я починаю пошук відповіді на це питання із найбільш загальної диспозиції, визначеної історією літератури і свідомими настановами Олени Пчілки: реалізм був домінантою течією в українській прозі кінця ХІХ ст.

Щоб збагнути, який саме реалізм вдалося сформувати Олени Пчілці, окрім неминучого наратологічного аналізу, варто застосувати також психоаналітичний підхід, зокрема, у варіанті екзистенційного психоаналізу.

Існує універсальний, але не часто згадуваний критерій для класифікації будь-яких явищ культури: категорія часу. Зокрема, вона дуже добре працює при розмежуванні літературних родів. Драматургія існує у теперішньому часі, епос розповідає про те, що вже відбулося, лірика проектує внутрішнє життя суб'єкта в майбутнє. Ясна річ, усі часові категорії використовуються одночасно на рівні мови, але завжди важливі домінанти. Часовий критерій можна застосувати також до розмежування естетичних систем. Скажімо, усім добре знайома укоріненість романтичного світогляду у минулому, злободенність реалізму корелюється з теперішнім часом, а модернізм, в апогеї розвитку якого з'являється футуризм, є проекцією на майбутнє. На цей критерій пильну увагу звертають наратологи, адже оповідь будується зі складного плетива диспозицій, ракурсів, взаємодії наратора й нарататора, точок зору та інших планів зображення. Але на часовий критерій варто подивитися також в екзистенційному ключі, пов'язати реалізм з таким важливим, сформульованим Мартіном Гайдеггером, принципом, як буття тут і зараз, тобто в теперішньому часі праця [«Буття і час»: 5]. Гайдеггер, філософія якого є переважно філософією мови, писав: «Сутнє мови – це сказання як указування» [1, с. 214]. «А що таке *казати*? Щоб це пізнати, ми змушені звернутися до того, що нам наша мова при цьому слові сама велить мислити. «Sagen» значить: показати, зумовити появу, дати побачити і дати почути» [1, с. 213]. «З'яву, що існує в сказанні, ми можемо назвати лиш так, що ми кажемо: вона – з'ява – являє» [1, с. 213]. «У з'явоподібному походженні слова, тобто людського мовлення, зі сказання полягає своєрідне мови» [1, с. 225]. Важлива ця вказівка філософа на зв'язок усного мовлення (казання), або ж природної мови, через яку постає світ кожної нації, зі з'явою речей у просторі і часі. Говорити означає називати речі, які, будучи названими, з'являються, стають дійсними. Відбувається зустріч мовця зі світом, як він є. Минуле, теперішнє,

майбутнє – категорії мови, а тому й базові категорії людського буття. Миті між минулим і майбутнім (до речі, вони активно осмислювались в естетиці імпресіонізму, системі, на думку багатьох науковців, межовій з реалізмом) – це швидкоплинний невловимий світ. Аби мить зупинити, тобто розгледіти і відтворити, треба зосередитися, докласти великих зусиль.

В екзистенціалізмі проблема теперішнього часу насамперед психологічна, адже людина схильна до перебування у минулому (спогади, повторне проживання пережитого тощо) чи майбутньому (мрії, наміри, фантазії), більш придатних для припасовування до прийнятної моделі світоустрою і для розбудови образу власного Я. Теперішнє найбільш дошкульне, прикре, недосконале, сповнене дисонансів і вимог до індивіда. Бути адекватною людиною – значить жити у теперішньому часі, саме йому підпорядковуючи минуле і майбутнє. У сучасному напрямі психоаналізу, який активно залучає екзистенціалізм, найбільш важлива, дієва і складна методика – реалізація принципу «тут і зараз».

«Взаємодія «тут і зараз» (тобто коментарі щодо поведінки людини в цю конкретну секунду), – вважає відомий екзистенційний психоаналітик Ірвін Ялом, – досить рідкісні у повсякденному житті. ... У рамках психотерапевтичного сеансу звертання до режиму «тут і зараз» передбачає аналіз спілкування терапевта і пацієнта у цей конкретний момент часу» та базується на переконанні, що «терапевтична ситуація – це зменшена модель соціального життя» [6, с. 270, 271]. Треба відсікти всі дискурси і проєкції, щоб пацієнт зміг побачити світ і себе в ньому без спотворень. Змусити людину бачити «тут і зараз» дуже складно, це завжди викликає спротив, реакцію захисту звичного ілюзійного світу.

Великий сеанс психоаналізу для цілої культури свого часу здійснив реалізм. Сфокусувавшись на теперішньому, реалісти змогли відкрити світ складної суб'єктивності і ще більш складної мережі взаємин суб'єкта і соціуму. Саме тут набув актуальності принцип правди, розпочався пошук правдивого, достовірного, переконливого зображення життя, яке оточує людину. Найбільш переконливі твори реалізму – це ті, події і героїв яких не можна посунути в часі і просторі, бо вони укорінені в світі «тут і тепер». Але у більшості випадків правда реалістів корелювалася з викриттям недосконалої реальності, її соціальних інституцій. І лише одиниці намагалися

вирішувати питання правди як фундаментальної екзистенційної проблеми на рівні психології персонажа. Для реалістів цей шлях було проторовано двома видатними прозаїками: Достоевським, творчість якого посіла чільне місце у філософії екзистенціалізму ХХ столітті, і Гоголем, з «Шинелі» якого, як ствердив Достоевський, вийшов увесь російський реалізм. Думаю, те саме можна стверджувати і щодо реалізму українського. Гоголівський нарратив містить два відчутно різні етапи: ранній, який цілком вкладається в українську романтичну традицію і сягає доби бароко, і пізній, етап «Петербурзьких повістей», «Мертвих душ» і «Ревізора», значно ближчий до реалізму, але з суттєвим ухилом у сатиру, що в результаті робить Гоголя передвісником модернізму. Саме у Гоголя вчаться нарації ті українські прозаїки, які захопились метою правдивого зображення дійсності. Гоголівські інтонації з самого початку добре відчутні й у Олені Пчілці, причому, ранній Гоголь свідомо відсувається як етап, що відійшов в минуле разом з романтизмом, але й пізніший Гоголь не наслідуються цілком. Від перших кроків в літературі Олену Пчілку найбільше приваблює створення переконливих життєвих персонажів.

Проза Олені Пчілки формується у 1880-ті роки, в часі, коли український реалізм не однією ногою, як французький (за твердженням Е. Золя), а обома ногами ще в романтизмі. Причини – пошук історичної правди, який змушував шукати в минулому і романтизувати його, відторгнення проблемного теперішнього через неможливість на нього впливати; та й народно-фольклорна стихія все ще найважливіша у справі національного самоусвідомлення. Реалізм всерйоз приваблює тільки як народницький проект. Писати правду в умовах колоніальної залежності і заборони на мову – означає бути не просто письменником, а громадським діячем, який згоден на великі жертви заради можливості говорити правду. Отож навіть у найбільш талановитих літописців свого часу (а саме це найчастіше виступає мотивацією до реалістичної творчості) не було можливості глибоко і багатогранно розбудовувати реалістичну естетику. Олена Пчілка, можливо, не без впливу Івана Франка, з яким активно співпрацює, свідомо долає романтичні впливи у своїй прозовій творчості. Уже її перше з опублікованих оповідання, «Пігмаліон», датоване 1884 роком, демонструє досить послідовну настанову на реалістичне зображення. З самого початку у її творче завдання входить руйнування ілюзорного, надміру ідеалізованого сприйняття дійсності.

Але, на відміну від Франка, який захоплено оголював нові й нові сфери соціального життя, Олена Пчілка не виявила нахилу до сатири і викриття, загалом до літопису чи масштабної панорами сьогодення. Її реалізм від початку має м'який, по-жіночому примирливий характер. Питання соціальної правди, звісно, не уникне при будь-якому варіанті реалізму, але Олену Пчілку по-справжньому хвилює проблема суб'єктивності правди.

У повісті «За правдою» (1889) є всі ознаки народницького сюжету: студент Київського університету Лук'яненко, закоханий у панночку Веру, водночас заводить знайомство з юною прачкою Надезєю, яка мешкає в одному з ним дворі. Очима юнака зображені портрети двох красунь: панночки і прачки, поступово формується диспозиція досить антитезова: красуня Вера виявляє все більше відштовхуючих рис і зрештою цілком розчаровує юнака, натомість Надезя все більше вражає складністю і напругою її внутрішнього життя. Але народницьке підважування соціальних антагонізмів не стає ідеєю повісті. Авторка виходить на важливу, з точки зору сьогодення архетипну бінарність, яка символізує людину як поєднання зовнішнього і внутрішнього, тілесного і духовного. Основні параметри цієї бінарності задані романтиками (згадаємо «Собор Паризької Богоматері»), але там вона поглиналась пошуком ідеального поєднання зовнішньої і внутрішньої краси. Для реалістів красуня з нижчих прошарків суспільства – це насамперед жертва соціальної несправедливості, адже оточення змушує незахищену дівчину зробити вроду товаром для продажу. Олена Пчілка далека від цієї колізії. Її Надезя за будь-яких обставин знайде способи чесного заробітку, а закохатись в аморального звабника-пана вона не зможе, оскільки має загострене чуття моральності тих людей, які їй трапляються. Натомість панна Вера свідомо ловить своєю вродою вигідних женихів, їй взагалі не йдеться про почуття. Надезя zagrożена життєвими обставинами, але не настільки, аби зосередитись на виживанні. Юна дівчина сільського походження, майже неосвічена, виявляється зануреною у вирішення глобальних екзистенційних проблем, і це не виглядає надумано.

Кажучи словами Славоя Жижека, сучасного словацького психоаналітика, «...наша звична щоденна реальність, реальність суспільного всесвіту, у якому ми приймаємо на себе вже звичні ролі добросердих, порядних людей, виявляється ілюзією, що базується на

певному «притлумлені», на ігноруванні реального нашого бажання. Суспільна реальність є, отже, просто крихкою символічною павутиною, яку в будь-який момент може зруйнувати вторгнення реального» [2, с. 30]. Так руйнуються усі ідеалістичні світи, заводячи розчаровану людину в цинічну недовіру до життя. Зруйнована обставинами символічна (міфічна) реальність, вторгнення недосконалого (злоторного) реального завжди стає випробуванням (ініціацією) для тонких вразливих натур, це вічний літературний сюжет. Але глибина психологізму, тобто пояснення витоків трагедії, надто різна. Реалісти, на відміну від романтиків, психологів емоційної сфери, моделювали внутрішню людину як змінний процес, що складається з численних виборів. Олена Пчілка, на відміну від реалістів-сучасників, захоплених зображенням бід маленької людини під соціальним гнітом, випробовує реальністю романтичний світогляд, але не для того, щоб заперечити ідеали й утвердити матеріалістичний світогляд, а щоб збагнути парадокси суб'єктивного бачення навколишнього світу.

Історія взаємин Лук'яненка з Надезею почалася з дразливого питання правди. Дівчина у відповідь на запрошення юнака випити з ним чаю злякано втекла, кинувши додолю гроші за прання білизни. Лук'яненко образився і, не дивлячись на пояснення товариша по кімнаті Мокієвського, мовляв, у дівчини є всі підстави остерігатися панича, свої образи таки виклав при нагоді Надезі. Дівчина змогла розгледіти в особі студента щиру натуру, яка прагне бути в стосунках максимально правдивою, і перестала його сторонитись.

Оповідь у повісті ведеться від третьої особи, з мінімальною присутністю оповідача. Але при цьому подається властива реалістичному зображенню стереоскопія лише стосовно Лук'яненка, усі інші персонажі змальовані зовні, у тому числі й Надезя, персонаж, який очевидно знаходиться в епіцентрі подій, адже похід за правдою саме Надезі винесений у заголовок. Таку особливість нарації можна оцінити як рецидив романтизму, який тримається першої особи, ліризуючи оповідь, але можна трактувати й дещо інакше. Попри відсутність прямого розкриття внутрішнього світу Надезі, вона персонаж найбільш психологізований. Внутрішня еволюція цієї героїні – джерело напруги і головного конфлікту повісті. Сирота з чотирнадцяти років, дівчина провела два роки в монастирі, але покинула його, бо не знайшла там очікуваної правди й духовності.

Надезя, на відміну від більшості її ровесниць, не мріє про кохання і не шукає женихів. Підліткова травма, завдана смертю батьків і перебуванням у монастирі, визначила її подальший шлях. Вона розіп'ята між пристрасним потягом до ідеалу і реальністю, яка щораз певніше виявляє повну відсутність духовних цінностей. Друге велике розчарування, яке призводить Надезю до тяжкої кризи, втрати сенсу життя, відбувається на наших очах, хоча виявляє себе лише фрагментами. Зваблена речами хрещеного батька, вона потрапляє в коло сектантів, про яких Лук'яненко з першої зустрічі склав однозначну думку: «це фанатики окремого рода пієтизму, але такого пієтизму, що доходить до екстази, до несамовитости!» [4, с. 177]. Натомість для палкої Надезі саме екстаз спільного богослужіння став способом реалізації пристрасностей, які в ній вирують. Чим палкіше зачарування, тим глибшим стає нове розчарування, можливо, воно стане вбивчим для тонкої натури. Принаймні, історію Надезі авторка обриває на півслові. Якою буде її подальша доля, невідомо. Але якщо вона подолає духовну кризу (те, що дівчина ходить на Володимирську гірку і подовгу дивиться на Дніпро, вселяє надію, що молодий організм знайде спосіб вижити), то шукатиме правду далі.

Оповідачеві, як і її іншому героєві, Лук'яненку, теж ідеалісту, палкому прихильнику національної ідеї, зрозуміло, що насправді Надезя шукає не правду, а ідеали. Втім, ці, здавалось, протилежні концепти, корелюються в ході подій. Відкриття вражаючої відсутності правди в реальному житті, – це результат дії непомильного морального імперативу, властивого і Надезі, і Лук'яненку. Ідеалізм натури дозволяє бачити відсутність духовних критеріїв у діях і вчинках людей, які, здавалось, повинні присвятити їм усе життя. Неправда там, де корисливість маскується ідеалами, правда – це суголосність намірів і вчинків. Надезя і Лук'яненко стараються жити по правді, тобто не кривити душею у стосунках з іншими. Товариш Лук'яненка, Мокієвський, можливо, тому, що вчиться на медика, більш тверезо сприймає світ, хоча, здається, поділяє більшість ідеалів Лук'яненка. Він не поспішає захоплюватись, а тому й не розчаровується.

Через принцип «тут і зараз» авторка твору випробовує усіх персонажів. І таким чином показує суб'єктивність правди, ставить питання відсутності однієї для всіх об'єктивної правди, яку й намагались показувати реалісти. Мабуть, саме це, по-жіночому тонке й глибоке розуміння, утримувало Олену Пчілку від створення

панорамних картин суспільного життя. Її спосіб моделювання персонажів відчутно модерністський – не романтична ідеалізація, а суб'єктивізм, що живиться з усвідомленого процесу творчості.

Думаю, з диспозиції Вера / Надезя згодом народиться наскрізна для творчості бінарна пара персонажів у Лесі Українки: красуня зовнішня / красуня внутрішня. Це символізація процесів, важливих насамперед для жіночого світосприйняття.

Принцип «тут і зараз» складний в технічному сенсі, він потребує арсеналу засобів, які тримають зображення в теперішньому часі, але при цьому фокусуються не на зовнішньому, а на внутрішньому боці подій, схованому від стороннього ока. Власне, саме для цього й знадобився всевідаючий наратор.

Технічно оповідь «тут і зараз» вимагає насамперед численних засобів візуалізації, а також «щільного письма», за Х. Ортегою-і-Гасетом: читач мусить зануритись у розповідь, читання має стати неспішною мандрівкою у світ, узгоджений з відчуттям достовірності. Наш внутрішній зір впізнає численні деталі окресленого простору і часу, населеного живими людьми, не героями і демонічними злочинцями, які мешкають лише у вигаданих світах, а звичайними людьми, за інтимним і соціальним життям яких читач отримує можливість стежити.

У фокусі зображення повісті «За правдою» – життя міської ремісничої сім'ї, у просторі Києва другої половини ХІХ століття. Марина, прачка, і Семен, швець, бездітні, тому удочерили племінницю Марини Надезю, яка теж працює прачкою. Марина – хороша прачка, має багато замовлень, ще кращою прачкою обіцяє бути Надезя, адже, окрім вправності і працелюбності, вона легко справляється з тонкою роботою. Натомість Семен незадоволений своїми замовленнями, оскільки йому доводиться лише латати діряві чоботи бідних студентів, хоча як добрий майстер він мріє шити нові чоботи. Оповідь складається з детально змальованих картин щоденного життя сім'ї. Колоритні, зі знанням справи зроблені, описи прання і шевства. Побут кийвського міського життя, портрети, одяг, манери персонажів, обстановка житла змальовані Оленою Пчілкою дуже фактурно, рельєфно, з безліччю деталей, які увиразнюють дух часу: «Саме тепер Надезя стоїть коло вікна, що з квітками, й гладить сорочку. Руки молоді, тонкі, а пораються добре! Та й уся вона така тоненька, струнка; старенька, чорна курточка лежить на ній так щільненько. Темне волосся заплетене в Надезі в дві коси, що заложені кругом

голови; на шиї один разочок намиста «гранатів», скляних, звичайно, та жовтенький хрестик на чорнім шнурочку, більше нічого нема, ніяких оздоб. Та й які там оздоби при роботі? Сьогодні субота, так багацько гладження, треба кінчать! Надезя пильно глядить, насупивши невеличкі брівки, та нахиливши протягле личко. / Марина теж пильнує; власне вона занята дуже пильним ділом: вона розводить синьку, буде крохмалити й підсинювати хустя, хоче вже впорати його до неділі, та повішати на горищі. Отож вона вважає, щоб якраз угодити, – бо як не додати синьки, буде хустя руде, передати – ще гірше, буде засинене, немов чорне» [4, с.136–137]. Зображення «тут і зараз» дозволяє фокусуватись на дрібних деталях і викликати ефект присутності. Спочатку постає перед зором читача мікропростір маленької людини, згодом окреслюється великий простір міста, в центрі якого, не лише подієво, а й символічно, знаходиться Володимирська гірка, з якої видно грандіозну панораму повноводого Дніпра. Це давнє місто з храмами і пам'ятками старовини.

Через образи товаришів Лук'яненка і Мокієвського Київ змальовано як студентське місто. Київ Олени Пчілки – це насамперед колоритний український світ, в якому дисонансом звучать манірні російськомовні фрази з середовища військових і зросійщених панянок. Міські мешканці повісті – це ремісники і паничі з провінції, які приїздять на навчання.

Якщо порівнювати техніку реалістичного зображення Олени Пчілки та її сучасників-прозаїків, стає очевидним, що у майстерності реалістичного письма вона не поступиться нікому з них. Водночас вона не спокушається запозиченням модерністських засобів зображення, часом еkleктично залучених у творах реалістів. Натомість у важливій справі психологізації літератури вона рухається в напрямку, який згодом опанують модерністи. Головне і найбільш складне завдання правдивого зображення життя – це не стільки соціальна, скільки внутрішня людина. Достовірно показане внутрішнє життя персонажа для читача зрештою стане апологетикою суб'єктивізму, тобто модернізмом. Але опанування техніки зображення «тут і зараз» дає підстави вважати Олену Пчілку першопрохідцем реалізму, письменницею, яка, не пориваючи з традицією романтичного нарративу, змогла досягти невимушеного об'єктивованого зображення, ефекту присутності, що викликає довіру до оповідача і до створеного ним світу.

Література

1. Гайдеггер М. Дорогою до мови; пер. з нім. В. Кам'яця. Львів: Літопис, 2007. 232 с.
2. Жижек С. Погляд навскіс. Вступ до теорії Жака Лакана через популярну культуру; пер. з англ. П. Шведа. Київ: Комубук, 2018. 320 с.
3. Легкий М. Художня проза Олени Пчілки (історико-літературний шкiц) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. № 21. С. 483–491.
4. Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. Харків: Рух, 1930. 288 с.
5. Хайдеггер Мартин. Бытие и время: пер. с нем. В. Бибихина. Харьков: Фолио, 2003. 503 с.
6. Ялом И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти: пер. с англ. А. Петренко, Э. Мельник. Москва: Эксмо, 2019. 384 с.

References

1. Haidegger M. *Dorohoiiu do movy* [On the way to the language]. Lviv, 2007, 232 p. (in Ukrainian)
2. Zhyzhhek S. *Pohliad navskis. Vstup do teorii Zhaka Lakana cherez populiarnu kulturu* [Look out of sight. Introduction to the theory of Jacques Lacan through popular culture]. Kyiv, 2018, 320 p. (in Ukrainian)
3. Lehkyi M. *Khudozhnia proza Oleny Pchilky (istoryko-literaturnyi shkits)* [Artistic prose by Olena Pchilka (historical-literary school)]. In: *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2012, no. 21, pp. 483–491. (in Ukrainian)
4. Pchilka Olena. *Opovidannia. Z avtobiohrafiiu* [Story. With autobiography]. Kharkiv, 1930. 288 p. (in Ukrainian)
5. Haydegger Martin. *Bytie i vremena* [Being and time]. Harkov, 2003, 503 p. (in Russian)
6. Yalom I. *Vglyadyivayas v solntse. Zhizn bez straha smerti* [Peering into the sun. Life without the fear of death]. Moscow, 2019, 384 p. (in Russian)

Maria Moklytsia. In Search of Realism: Prose by Olena Pchilka. The article deals with the technique of a realistic narrative in prose by Olena Pchilka. It is proposed to consider the narrative features of a writer's prose through the method of existential psychoanalysis, represented by the concept of Irvine Yalom: the principle "here and now". The most compelling works of realism are those whose events and heroes can not move in time and space, because they are rooted in the world "here and now". In most cases, the truth of the realists correlated with the disclosure of the imperfect reality of its social institutions, and only a few tried to solve the questions of truth as a fundamental existential problem at the level of psychology of the character. It is to these authors that Olena Pchilka belongs. Consciously, the guideline to master the technique of the image "here and now" gives grounds to consider Olena Pchilka as the pioneer of realism, a writer who, without breaking the tradition of a

romantic narrative, was able to achieve a relaxed, objectified image, the effect of presence, which entails trust in the narrator and his created the world.

Key words: narrative, realism, existentialism, psychoanalysis, Olena Pchilka`s prose.

Моклиця Марія Василівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID iD*: 0000-0001-7984-4377; moklytsja@gmail.com

УДК 821.161.2-042.75.09Українка/Пчілка

Надія Колошук

Творчі зв'язки прозової спадщини Олени Пчілки та Лесі Українки

Доцільність зіставлення прозових творів Олени Пчілки та Лесі Українки зумовлена тим, що вони прийшли до читачів практично одночасно, хоча Олену Пчілку дослідники досі коментують у контексті реалістично-народницької традиції в українській літературі XIX століття, а Лесю Українку – як модерністку XX століття. Насправді, як показала О. Забужко, це дві знакові постаті української модерної культури. Вони були близькі своїми поглядами на найважливіші засади й перспективи сучасного їм українського життя, сповідували гуманні й демократичні принципи ставлення до народу, не ідеалізуючи його. Леся Українка надзвичайно стрімко розвивала свій талант прозаїка, тоді як Олена Пчілка тяжіла до певного консерватизму. Обидві були непримиренні до колоніального гніту.

Ключові слова: Олена Пчілка, Леся Українка, народницька традиція, модель поведінки в колоніальній культурі, творчі зв'язки, проза, оповідання, новаторство.

Прозовий доробок обох письменниць маловідомий читачам, оскільки твори Олени Пчілки, зокрема проза, ніколи не видавалися повним виданням, а наукові перевидання Лесиної прози (зроблені давно й далеко не досконали) стали раритетними. Одна з чільних проблем вивчення прозової спадщини Олени Пчілки та Лесі Українки – текстологічна. Тим самим ускладнюється проблема зіставлення, яке донині в літературознавстві на текстуальному рівні не робилося.

Це викликало гостру реакцію Оксани Забужко: в есеїстичній книзі про Лесю Українку вона не раз торкається реального й